

Snažno razlikovanje posameznih elementov, solidnost materiala, skrbna tiskarska izvedba v tekstu in reprodukciji, premišljenost v montaži slik in okusna organizacija celote so ustvarile iz Jakopičevega zbornika sodobno «lepo» knjigo, kajti s samimi tehničnimi sredstvi sedanje tiskarske industrije je uresničena volja in potreba po nji.

Naloga, opremiti tako knjigo, je bila pri nas prvič postavljena. Oblika knjige je rezultat skrbnega preudarka o njenem pomenu in namenu, zato se ji tesno prilega. Mogla bi biti bolj rafinirana, a v sedanji obliki je dokaz zdrave volje, ki je mlada in ji želimo v bodočnosti še več enakih uspehov.

Jakopičev Zbornik je tiskala in opremila Delniška tiskarna.

F. Mesesnel.

Izidor Cankar: Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi. I. del. 3. snop.: Arhitektura. Slovenska Matica. Ljubljana. 1929. 241—315 str. 102—141 slik.

S tretjim snopičem se je zaključil prvi del Izidorja Cankarja Zgodovine likovne umetnosti v zahodni Evropi. Kakor je bilo že svoječasno javljeno, obsega delo starokrščansko, merovinško in karolinško arhitekturo. Takoj spočetka je treba pripomniti, da se je ta del med vsemi dosedanjimi najbolj posrečil. Obravnavanje arhitekture se je omejilo na dva neenako obširna glavna odstavka, starokrščanski ter krajše obdelano merovinško in karolinško periodo. V starokrščanski arhitekturi se omejuje Cankar zopet na oba poglobitna tipa krščanskega cerkvenega stavbarstva, na baziliko, ki je bila za zapadne dežele odločilnega pomena in je zato obširneje obdelana, in na centralno stavbarstvo, ki je v glavnem razširjeno na vzhodu in se je zato v smislu splošne usmerjenosti Cankarjeve «Zgodovine likovne umetnosti» odpravilo kar na kratko. Krščansko sepulkralno stavbarstvo, kakor tudi profano stavbarstvo te dobe sta docela izostala, saj sta za zgodovino arhitekture v splošnem brezpomembna. Na podlagi načrta stare Petrove bazilike v Rimu se predvsem obrazložuje bistvo starokrščanske bazilike in se nato navajajo najvažnejši spomeniki. Nato se v posebnem odstavku na kratko razmotrivajo različne moderne hipoteze, tičoe se postanka bazilike, vendar se pisec ne odloči za nobeno izmed njih. Domneva, ki jo je prvi izrazil F. X. Kraus, da sega starokrščansko cerkveno stavbarstvo v čase graditve nadzemnih krščanskih grobov, se po pravici odklanja, prav tako hipoteza, ki sta jo postavila Dehio in Bezold in so jo drugi povzeli, po kateri naj bi atrij profane hiše služil baziliki za vzorec. Zagovorniki te hipoteze pozabljajo, da je bilo krščanstvo razširjeno v glavnem med rimsko proletarsko četrtjo, kjer nikakor nimamo pravilno razvite oblike staroitalskega atrija, kakor pa n. pr. v provincialnem mestecu Pompeji. Tudi velika posvetna bazilika, antična tržna in sodna dvorana, kakor jo na primer poznamo iz Maxentijeve bazilike, ne more biti prvotna podoba krščanskega cerkvenega stavbarstva, čeprav nosita obe isto ime in najsi je prva nedvomno součinkovala na prostorninsko razporedbo krščanske bazilike. Starokrščansko baziliko pa je po Cankarju ustvaril krščanski kult sam. V nji ne najdemo niti v celotni kompoziciji, niti v posameznih delih potez, ki bi ne bile pripravljene že v rimski arhitekturi. Prav tako kakor v slikarstvu in plastiki je starokrščanska umetnost formalne ideje, ki jih ji je izročila poganska umetnost, samostojno preobrazila in stvarila iz tega nekaj novega, kar je popoln izraz starokrščanskega spiritualizma. To je pravilno. Zaplodek starokrščanske bazilike pa leži po moji sodbi vendarle na vzhodu, v judovski sinagogi. Zelo verjetno je namreč, da je to obliko prostora, ki so ga prvi kristjani uporabljali za svoja shajališča, priporočalo dejstvo, da se je prvo krščansko bogoslužje tesno naslanjalo na sinagogalno bogoslužje,

kakor je sploh krščanstvo v Rimu prvotno veljalo za judovsko sekto. Saj je tudi Pavel tri mesece pridigal v korintski sinagogi. Danes nam je po raziskavanjih nemške orientalne družbe znano tudi, da so bile sinagoge na vzhodu, slično kakor bazilika, dvorane, v kateri sta dve vrsti stebrišč tvorili v smeri vstopivšega širšo srednjo ladjo. Apside sicer sinagoga ne pozna, ker kaže na pročelni strani prav tako stebre. Krščanski kult sam je torej bil, ki je iz sinagoge polagoma ustvaril krščansko bogoslužno stavbo, pri čemer se je poslužil oblikovnih zakladov antične umetnosti.

Na fin način analizira Cankar v posebnem odstavku »Umetnostni izraz bazilike« najprej klasično-antično arhitekturo, nato izrazito premembo v zaoblikovanju prostora, kakor jo vidimo ob Kristovem rojstvu, in nadalje zaoblikovanje prostora, kakor ga najdemo v starokrščanski baziliki. Ali je bilo v našem primeru dobro, da navaja pisec Pozejdonovo svetišče v Paestumu kot karakteristično primero klasično-antične arhitekture, ne bomo razmotrivali. Pozejdonovo svetišče, ki v ostalem ni iz šestega, temveč še iz petega stoletja pr. Kr., namreč ni, kakor Cankar pomotoma navaja, tako zvani dipteros, svetišče, obdano od dvojne stebriščne dvorane, temveč normalno peripteralno svetišče, z enostavnim stebriščem torej. Notranji, dvoredni vrsti stebrov stojita v sami celli svetišča in jo delita, podobno starokrščanski baziliki, v tri ladje, od katerih je srednja širša od obeh stranskih. (Prim. floris pri Springer-Woltersu »Handbuch der Kunstgeschichte«, I¹², str. 220.) Tudi v atenskem partenonu in drugih svetiliščih vidimo tako dvoredno razvrstitev stebrov v notranjosti celle. To pa nikakor ne spreminja osnovnega dejstva, ki ga poudarja Cankar, da imamo v klasični antiki docela drugo pojmovanje prostora nego pri starokrščanski baziliki. Ta novost pojmovanja je nastala iz spreminjenega namena prostora. Klasično-antično svetišče je bivališče božanstva, verniki vanj običajno nimajo dostopa, kvečjemu svečenik, in tudi ta si je moral včas, kakor v svetilišču Zeusa Sosipolisa v Elidi, zakriti obraz. Božja služba se je vršila pred svetiliščem. Čisto drugače krščanska cerkvena stavba. To ni bivališče božanstva, temveč zbornica krščanske srenje. Da se je pri ustvaritvi novega poslužila izročenih klasičnih oblik, je pač jasno, osnovna celica pa je, kot omenjeno, doma na vzhodu.

Zaključek prvega zvezka tvori dokaj izčrpna bibliografija. Navedena so dela, ki služijo deloma kot opora Cankarjevemu izvajanjem, deloma pa naj pomagajo onemu, ki hoče prodreti globlje. Četudi tu ni bilo misliti na kako popolnost, ki bi končno tudi ne imela zmisla, bi nemara vendarle bilo umestno, ako bi pisatelj navedel Strzygowskega »Kleinasien, ein Neuland der Kunstgeschichte« in »Orient oder Rom«, deli, ki v glavnem vsebujeta Strzygowskega teorije. Njegovo najnovejše delo bo čitateljem Cankarjeve »Zgodovine likovne umetnosti« morda dostopno v hrvaški izdaji Matice Hrvatske. V prevodu je delo naslovljeno »O razvitku starohrvatske umjetnosti«.

K sklepu je treba še enkrat poudariti, da predstavlja delo, dasi pogosto izziva k ugovorom, v svoji celoti dragoceno obogatitev umetnostno-zgodovinske literature. Dela, ki hodi tako često po novih in lastnih potih, pač ni mogoče vedno in povsod spremljati brez spotikanja; kjer je predelan tako obširen material, ni težko, detajlom očitati to ali ono. Založnici, Slovenski Matici, smo dolžni samo zahvalo, da se ni ustrašila stroškov ter je izdala delo tudi zunanje v dostojni obliki, ki ustreza notranji vrednosti dela. Bald. Saria.

Janko Glaser: Čas — kovač. V Mariboru. 1929. Str. 69.

Navzlic delitvi v štiri cikle razpada ta Glaserjeva zbirka pesmi v dva dela. Prvi obsega približno prva dva cikla in predstavlja čuvstveno polovico, drugi